

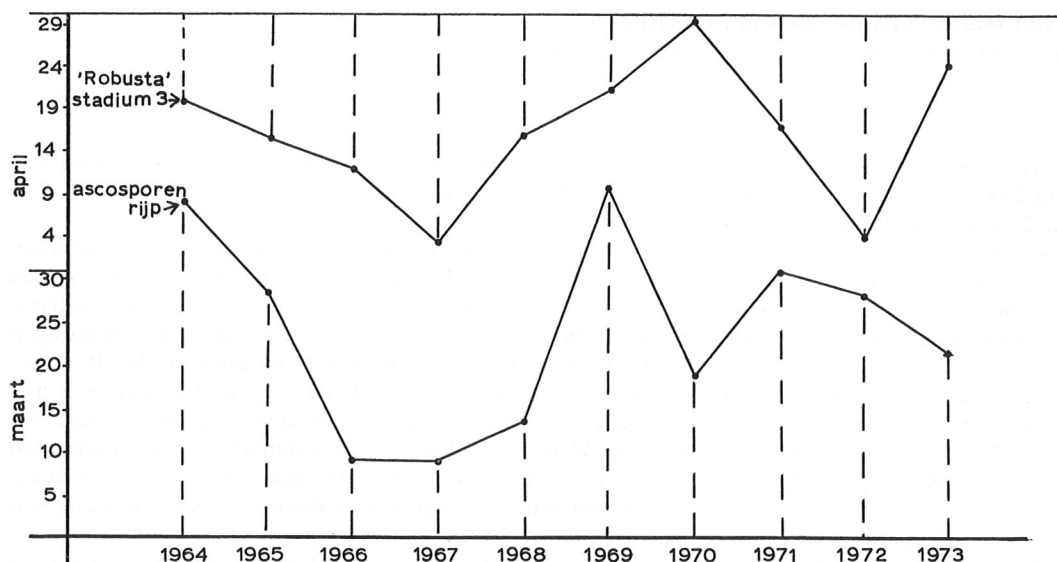

Fig. 2

Data waarop de ascosporen van *Marssonina brunnea* rijp waren en waarop 'Robusta' stadium 3 bereikte.

tekent dat het tijdstip van de eerste bespuiting moet samenvallen met ontwikkelingsstadium 3.

Vanaf 1966 werden kwekers van populieren jaarlijks via de Radio Waarschuwingsdienst voor de Tuinbouw gewaarschuwd, wanneer de eerste bespuiting tegen *Marssonina* moest plaatsvinden. Bovenstaande gegevens leiden tot de konklusie dat deze waarschuwing niet langer noodzakelijk is. De telers, die nog steeds een zodanig sortiment vermeerderen, dat bestrijding van *Marssonina* noodzakelijk is, kunnen het tijdstip van de eerste bespuiting zelf vaststellen door gebruik te maken van figuur 1.

Zodra ontwikkelingsstadium 3 is bereikt, moet de eerste bespuiting worden uitgevoerd.

Literatuur

- Gremmen, J. De *Marssonina* ziekte van de populier. 3. Het voorkomen van *Marssonina brunnea* (E. & E.) Magn. in Nederland. Ned. Bosb. Tijdschr. 37 (6) 1965: 196-198.
 Guldemond, J. L. en H. W. Kolster. De bestrijding van *Marssonina* bij populieren. *Populier* 3 (1) 1966: 6-8.
 Kam, M. de. Ascospore discharge in *Drepanopeziza punctiformis* in relation to infection of some poplar clones. *Eur. Journ. For. Path.* 1975 (in druk).

W. Tuinzing / „De taal is gansch een volk”

Rijkslandbouwkonsulent voor de griend- en rietcultuur tot april 1974

(Referaat jaarverslag (1972) van de Commissie Personeelsvoorziening voor de buitendijkse griend- en rietbedrijven)

Vorig jaar nam Ir. W. Tuinzing afscheid als rijkslandbouwkonsulent voor de griend- en rietcultuur.

Dat afscheid is toen, terecht, niet onopgemerkt voorbij gegaan. De heer Tuinzing heeft zich in de loop der jaren een grote naam verworven op zijn vakgebied.

Maar zijn belangstelling gaat verder, juist de mens achter alle bedrijvigheid interesseert hem.

Iets daarvan komt tot uitdrukking in dit artikel van zijn hand.

In het februari-nummer 1972 werd het modernste griend dat we bezitten besproken, up to date informatie over het griendbedrijf in Flevoland. Maar het is om meer dan één reden goed om onze menselijke activiteiten te relativeren door te proberen om ze in een kader van verleden en toekomst te plaatsen.

Als vanzelf kom je dan op het woord bezinning:

Als het geratel van machines even verstomt kun je elkaar weer verstaan.

Al vullen dan praatjes geen gaatjes, zoals we al tijden geleden zuinigjes vaststelden, de redactie ruimt gaarne voor de heer Tuinzing een plaatsje in voor een stukje interessante geschiedenis, verteld op zijn eigen wijze.

Veel op pad zijnde, hebben we een schat aan kennis van woorden en uitdrukkingen opgedaan. Woorden die ons in gesprekken en brieven goede diensten hebben bewezen. Uit de beeldende taal van menigeen die in de wereld van griendhout, riet en bie-

zen thuishoorde, hebben we kernachtige gezegden opgetekend. Gezegden die soms waarlijk een wereld deden opengaan. Zijn de mensen uit deze teelten misschien minder dan anderen met de buitenwereld in aanraking gekomen, vooral toen radio en televisie nog geen gemeengoed waren? Een afzondering die het voortbestaan van woorden en zegswijzen ten goede is gekomen? In elk geval een taal die ons sterk heeft geboeid.

Voor ons werk hebben we destijds heel wat afgefietst. Vooral van het fietsen over de dijken is ons zo goed bijgebleven de heerlijke, zoete geur van de rook van wilgehout. Geen tweede houtsoort die een geur als deze weet te verspreiden. Algemeen werd dit hout – uit grienden en van kopstoven afkomstig – gestookt. Pas veel later heeft de heer H. Korpelaar in Sliedrecht onze aandacht gevraagd voor het gezegde:

daar 't rookt, is 't arm,

daar 't brandt, is 't warm.

Het herinnert aan vroeger dagen, toen elk stukje hout dat aan de snoepaal overschoot, werd verzameld. Menigeen zal zich niet hebben kunnen veroorloven het te drogen, alvorens het te verstoken. Bij hen die de week van huis waren, ging dit brandhout 's zaterdags in het aakje mee naar huis. En zij die uit en thuis werkten, zullen deze kromme eindjes, deze knorrels, in hun jutezakje, het baalzakje, hebben geborgen. Het was ook de zak die in benarde tijden, als men de boer op ging, op de rug

werd gehangen met de woorden: *waait er niks in, d'r uitwaaien doet er ook niks*. Voor het meenemen van brood, drinken en klein gereedschap is de *knijverzak* in gebruik gekomen.

We hebben boomkweker van Baar in IJsselstein (L.) – gelegen in de Peel, waar vroeger turf werd gestoken – eens gevraagd, of hij eerstgenoemd gezegde ook kende. Dit was niet het geval, maar na enig nadenken merkte hij toch het volgende op. „Bij navraag naar de kredietwaardigheid van iemand wordt in geval van twijfel wel gezegd: *het rookt er zo!*”

Het woord *knijverzak* – kortweg *knijverd* – hebben we voor het eerst de heer K. A. Groeneweg, de vermaarde gereedschapsmid in Puttershoek, horen bezigen. Een man die zich veel moeite heeft getroost om zijn afnemers tot zorgzame gebruikers van zijn snijgereedschap op te voeden. Zijn kritiek luidde: „Je *bandhaakje* sla je 's avonds niet in een struik; dat stop je in je *knijverd!*”

Bij navraag bij de heer S. de Boer in Oud-Beierland bleek de *knijverzak* niet uitsluitend tot de uitrusting van griendhakker en griendwerker te behoren. Ook voor menig ander had hij deze zak moeten maken, o.a. voor bootwerkers.

Bij de redactie van het Woordenboek der Nederlandsche taal bleek men het woord *knijver* in *knijverzak* op te vatten als een zogenaamd ontronde vorm van *knuiver*. Dit laatste werd beschouwd als een bijvorm van *kluiver*, iemand die *kluift*, d.w.z. van lekker en veel eten houdt.

Mevrouw A. Bakhuis-Brascamp in Olst, die op bijeenkomsten

Ondanks de krommingen in het hout wist de hordentuiner toch een vlak stuk vlechtwerk te verkrijgen. Daartoe diende hij en hordlatten en bordstaken te regeren.

van plattelandsvrouwen haar gehoor steeds weer genoeg heeft verschaft met haar gezegden in het Olster dialect, sprak ons van *knoeven*. „Een ribje, daar kun je zo lekker mee *knoeven*.”

In het maandblad „Onze Taal” van augustus 1949 hebben we eens een aantal termen uit de griendwereld vermeld. Een daarvan was het woord *welen* en hiermee gaat de reis alweer verder dan met het *knuiven*. *Welen* is in Sliedrechtse- en Zuidhollandse Biesbosch algemeen in gebruik voor besterven. Het *welen*, het besterven van teen om mee te binden, van band, komt neer op het verlies van wat vocht als de bossen hiervan enkele weken blijven staan of blijven liggen. Zodoende wordt de kans op breuk bij het ineendraaien, lussen en aantrekken verminderd. Uit de Brabantse Biesbosch kennen we het woord niet. Maar dit is ook eigenlijk geen gebied met een eigen taal. Daarvoor zal het te veel van alle windstreken uit bevolkt zijn. Naar het Oosten toe, met name in het „Land van Altena” en de Betuwse griendstreken, hebben we het evenmin horen zeggen. Hier en daar echter wel de woorden *besterven*, *een hortje laten staan*, *(be-)wellingen* en vooral *wellen*. Moet soms verband worden gelegd tussen het wellen van teen om te binden en het bekende wellen van vruchten en groenten bij de inmaak?

In de Hoekse waard wordt *welen* met betrekking tot het besterven van verschillende gewassen gebezigd. We hebben het er voor het verwelken van gras en voor het aandrogen van pas geplukte uien horen gebruiken. De heer G. van Deursen, beheerder van de grienden van de gemeente Dreumel, gaf de volgende voorbeelden.

„De russen die hier vroeger op natte percelen grasland werden gesneden, liet je een week of drie *welen*. Dan waren ze sterk genoeg, maar ook weer niet te droog geworden voor het matten van stoelen.”

„De eerste ranken van de stokbonen worden aangebonden en dit gebeurt hier met een paar grashalmen die je eventjes laat *welen*.”

Op een van de bijeenkomsten van het Landbouwschap hoorden we van de heer Jac. van Benthem uit Vollenhove dat in de Kop van Overijssel van *weelkerig* wordt gesproken als aardappelen, appels, peren of wortels slap en rimpelig zijn geworden. Naderhand hebben we er ook *wielkerig* horen zeggen. Dit doet aan het Friese *wylkerich* denken, dat *verwelkt*, *verlept* betekent.

Op de afdeling Bijbelhistorie van Floriade 1972 lazen we dat het weven uit het vlechten is ontstaan. Al heel lang geleden zullen de mensen latten om staken heen gevlochten hebben, zoals het hier buiten de mandenmakerij vrijwel alleen nog in de waterbouwkunde gebeurt.

In 1963 werden we uitgenodigd een oude veenweg te komen bezichtigen die in Emmerschans was blootgelegd. Hier konden

B.V. MIJ. VOOR LANDSCHAPSBOUW EN RECREATIE

*

Advisering en uitvoering van:

BOSBOUWPROJECTEN

CULTUURTECHNISCHE WERKEN

RECREATIE EN BEPLANTINGSPANNEN

SPORTVELDEN

*

Heusdensebaan 125 - Tel. 04242-3624 - Oisterwijk

Eens werden met smalle horden, door balken ondersteund, percelen voor mens en dier toegankelijk gemaakt.

we vlechtwerk aanschouwen dat een achttienhonderd jaar geleden door mens en dier betreden zal zijn geweest. Een veenbrug met gevlochten wegdek was een grote bijzonderheid! De gebruikte vlechtmatten vertoonden grote overeenkomst met onze *horden* die vooral in het midden van het land zoveel toepassing hebben gevonden. Opmerkelijk was, dat de eeuwenoude vlechtmatten van deze veenbrug een zelfde aantal staken telden en ongeveer dezelfde afmetingen bezaten als onze meest gevraagde horden, de *menhorden*. Menig kapvlak van het gezegde hout – veelal geen wilgehout – was zo gaaf gebleven, dat krassen zichtbaar waren die braampjes op de snede van het kapmes hadden veroorzaakt. Van zulk gereedschap zeggen onze griendhakkers: „het schrijft”.

Uit het materiaal dat twijg- en rijswaarden, voorts ook knotwilgen nabij de Gelderse IJssel opleverden, zijn vroeger heel veel *tuinen* gevlochten. Van losse vlechtmatten, van onze *horden*, hebben we daar nauwelijks gehoord. Deze tuinen – er wordt daar van *tunen* gesproken – dienden vooral voor veekering. Hoe algemeen het gebruik van tuinen voor dit doel was, moge blijken uit een karakteristiek van de koe, waarvoor we nogmaals mevrouw A. Bakhuis-Brascamp in Olst aan het woord laten:

„vier gangers,
vier hangers,
twee tunebrekers,
ra, ra wat is dat?”

Zij kende voorts de uitdrukking: *waar de tuin het laagst is, gaat het paard er het eerst over*, hetgeen wil zeggen, dat de kleine man het eerst de klappen krijgt. Ook in Zeeland kent men deze uitdrukking. Daar wil men er echter mee zeggen: *Al te goed is buurmans gek*.

Het woord *tuin* heeft er de algemene betekenis van afscheiding. Het behoeft geen vlechttuin te zijn. Hoe lang het ook geleden mag zijn dat de heer G. Heijkoop in Culemborg een keurige tuin om de uitloop van zijn varkenshok vlocht, de taal is behouden gebleven. Nog onlangs verklaarde hij van iemand die zich wist te handhaven, die zich niet van de wijs liet brengen, *dat deze niet van de tuin was gezakt*.

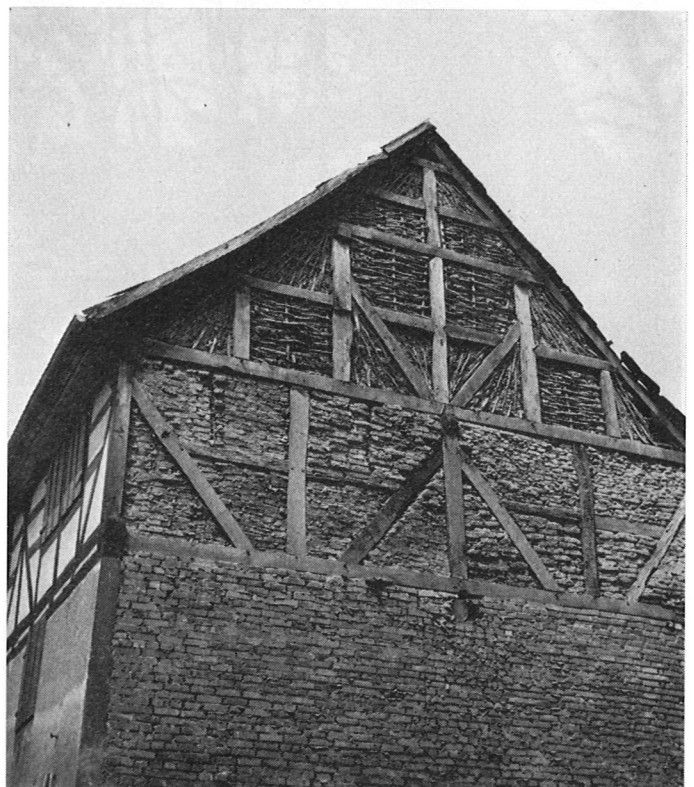
De heer Blom in Waardenburg, van zijn werk op het land huiswaarts kerend met wat andijvieplanten, merkte op dat hij tussen

tuin en dorpel voor de groentetuin moest zorgen. Tussen *tuin* en *dorpel* zal – net als tussen neus en lippen – weinig ruimte bestaan hebben.

Toen het geld nog schaars was en ontsluiting, ontwatering en verkaveling van tal van streken veel te wensen overlieten, is ontzaglijk veel van horden gebruik gemaakt. Voor alle mogelijke doeleinden zijn ze toegepast. Hoe zorgvuldig de keuze van houtsoort – niet zozeer voor de *hordstaken*, als wel voor de *hordlatten* – ook werd gedaan, een lang leven was ze niet beschoren. Daarvoor moest dit ongeschilde hout meestal teveel aan weer en wind worden blootgesteld. Was het met hun taak buiten gedaan, maar konden ze binnenshuis nog dienen, zo vielen ze al gauw aan de houtworm ten offer. Aan de sterkte zowel van de brede *men- en kaakhorden*, als van de smalle *pad- of greppelhorden* en *brug- of schiethorden* werden hoge eisen gesteld. Het gezegde „een hord en een zij spek moeten niet langer dan een jaar meegaan” kan daarom als een waarschuwing worden opgevat. Het was echter ook de wens van hen die zich op het *breien* van horden hadden toegelegd. *Hordenbreiers* vonden hun taak op het eigen erf, dan wel bij de boeren die ze vóór de hooibouw met dit doel afreisden. Na het griendhakken wachtten ze voor dit werk graag wat zonnige en zachte dagen af. De latten waren dan *gemoeier*, soepeler. Aldus de heer G. Heijkoop in Culemborg. Ze hadden dan ook gelegenheid gehad wat te besterven. Het woord *gemoei* heeft de heer J. C. Visser in Werkendam ons met betrekking tot de soepelheid van leren laarzen eens genoemd.

Menhorden, dakpansgewijze op balken over sloot of wetering gelegd, vormden het brugdek voor paard en wagen. *Kaakhorden* dienden als steiger bij schuurberg en gewone hooiberg. Vandaar ging het hooi door het *kaakgat* de berg in. Het gebruik van *greppelhorden* was kenmerkend voor onze weinig doorlatende komgronden met hun rondliggende akkers, door diepe greppels gescheiden. *Brug- of schiethorden* tenslotte werden over balken

Blootgelegd vlechtwerk van een 'Wienhaus' in Altendorf (Duitsland).

geschoten, waarna het vee *verkampt* kon worden. Er is wat met deze horden gesjouwd!

Naar de heer W. Jonker in Oldenbroek ons verzekerde, zijn op de natte graslanden van de Veluwe ook *horden* gebezigd. Ze werden uit eikehakhout vervaardigd. Hij sprak echter niet van een *horde*, doch van een *veken*. Een oud woord dat ook de betekenis van hek bezit.

Werden onze hordentuinen voor koffie of eten geroepen, dan was het wel: „k moet 'm nog even (*af*)reeën”, of „k moet 'm nog even (*af*)havenen”. Wat nog gebeuren moest, was het eraf tikken van de uitstekende eindjes van de hordlatten. *Reden* en *havenen*, beide heel oude woorden. Zo oud dat *havenen* hier nog de betekenis heeft van in orde brengen, van opknappen, van gladmaken. Tegenwoordig wordt juist het tegendeel ermee bedoeld; het wordt eigenlijk spottend gebruikt. Het *reden* zijn we nog eens tegengekomen. Bij de familie Korporaal-Visser in Sliedrecht gingen we in de keuken onze handen wassen. De vrouw des huizes zou juist de vaat gaan doen. Op het volle aanrecht doelend, zei zij: „Ja, 't moet eerst warren, wil 't reeën.”

Vroeger zou menigmaal op de brede berm van de weg in één enkele nacht een hutje zijn verschenen dat uit horden was gebouwd en met riet werd afgedekt. Riet zou ook voor afdichting van de horden hebben gezorgd. Deze rieten *weeg* – deze rieën weeg(t) – werd bovendien met koemest of klei bestreken. De onderneming was het werk van trouwlustigen die tot de slotsom waren gekomen: *beter tussen vier horden dan bij anderen in*. Ook zij die uit hun huis waren gezet, moesten hun toevlucht wel nemen tot de bouw van zo'n hutje op grond van de polder. Ging het de mensen daar voor de wind, dan werden muren eromheen opgetrokken en een daarbij passend dak aangebracht. Bermhuisjes, al of niet op deze wijze tot stand gekomen en gewoonlijk evenwijdig aan de weg gezet, vinden we in tal van streken. In een lezing over zijn geliefde Betuwe vertelde de heer F. M. N. Hattink uit Buurmalsen, dat de oorspronkelijke bewoners van deze woninkjes verplicht zouden zijn geweest de berm sloot te onderhouden. Dit kon ertoe leiden, dat jaar op jaar alle modder aan de zijde van de berm omhoog werd getrokken, wat de breedte hiervan ten goede kwam.

Het beeld van een hutje, uit horden op de berm van de weg gebouwd, heeft tot de verbeelding gesproken. Degenen die het aan spaarzin zou ontbreken, kregen soms te horen: „Gij zult nog tussen vier horden terecht komen.” Van iemand van hoog aanzien verklaarde een grappenmaker wel eens: „Die heeft vast niet tussen vier horden gezeten!”

Toen nog griendketen met rieten wand, met rieten *weeg*, in gebruik waren, werd daarin het gereedschap gestoken. „Het zit in de weeg, je vindt het wel.” In de latere keten kreeg het een plaatsje op de plank.

Bermhuisje aan de Waardhuizersteeg in Almkerk.

Op „Lintum” in de buurtschap „Het Woold” bij Winterswijk hebben we in 1931 bonenstaken bijeen leren binden niet met een *bindteen*, maar met een *berkerijsje*. Er werd daar van een *wede* gesproken. Ging het over teen voor de mandenmakerij, zo was in „Het Woold” sprake van *wedden*. Een man uit Eibergen die graag een mandje maakte, vervoegde zich eens bij mandenfabrikant Westendorp in Heerde met de vraag: „Kan ik hier wel wat *wieën* kopen?” In Twente is het eveneens *wieën* of *wiën*. Deze woorden brengen ons op het vlechtwerk dat uit de Saksische vakwerkbouw in het oosten van het land bekend is. Het is veelal bedekt het klei, leem of löss, vermengd met gehakseld stro. De woorden *wieën* en *wiën* zijn ook in Groningen niet onbekend. We hoorden tevens dat een Duitse tarwekweker *Wienhaus*, uit Westfalen afkomstig, de herkomst van zijn naam verklaarde als: „Een huis, aan de bouw waarvan vlechtwerk te pas is gekomen.” Soortgelijke eigennamen zijn ook in ons land te vinden.

Een *wede* betekent ook een *strop(je)*. Het Middelnederlandse „*rechten metter weden*” wil niet anders zeggen dan terechtstellen met de strop!

Met datgene wat het Rijksgriendproefveld in Langbroek heeft voortgebracht is het gegaan als bij andere gewassen: Wie bepaalde eigenschappen in één ras weet te verenigen, ziet zich andere juist weer ontglippen. Onze belangstellende vriend, de heer G. Vink uit IJsselstein, karakteriseerde dit met de volgende woorden: „*Dan is vader beter en nou is 't keu weer ziek.*”

BOMEN-ROOIE

- van 1 boom tot vele hectaren
- het wegfreen van stobben
- in- en verkoop van hout
- verplanten van bomen
- in Nederland, België en Duitsland

DRIESSEN

tel. (02943) 1795 **VREELAND**

TUINBOUWARTIKELEN

Een kleine greep uit onze lijst:

Plastic boommanchetten - Hang- en steeketiketten - Labels
Tonkinstokken - Boombanden - Acryl gaaslinnen - Schermdoek
Tuingereedschap - Snoeigereedschap - Grasmaaimachines
Pulverisateurs - Jiffypots - Jiffy-Seven - Plasticpotten - Plantacryl
Bindmateriaal - Handschoenen en wanten - Kruiwagens
Kaskitten en verwaren - Bestrijdingsmiddelen - enz. enz.

Vraagt onze uitvoerige prijscourant

A. MAURITZ & ZN. B.V. - BUSSUM

POSTBUS 112 - TELEFOON 02159 - 43914*

De speciaalzaak voor alle tuinbouwartikelen